

До разової спеціалізованої вченої
ради, утвореної на підставі рішення
від 16 квітня 2026 року Вченої ради
Інституту правотворчості та
науково-правових експертиз
Національної академії наук України
01024 м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 3

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента – кандидата юридичних наук, доцента,
провідного наукового співробітника відділу науково-правових експертиз
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України

БОРОВСЬКОЇ Ірини Анатоліївни

на дисертаційну роботу **САВУЛІЯ Віктора Олександровича**
на тему «Цивільні правовідносини з управління активами, на які накладено
арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання
необґрунтованими активів», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в
галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми дисертаційного дослідження.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії *Савулія Віктора Олександровича* на тему «Цивільні правовідносини з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів» підготовлена на актуальну тематику, є своєчасним науковим дослідженням з огляду на недостатнє її розроблення на монографічному рівні. Тематика дисертаційного дослідження корелюється з реалізацією національної антикорупційної політики, започаткованої Антикорупційною стратегією на 2014–2017 роки, затвердженою Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII, та прийняттям низки законів і підзаконних нормативно-правових актів антикорупційного спрямування, що забезпечують інституційні спроможності антикорупційних органів та здійснення ними своїх повноважень, а також предметом правового регулювання яких є відносини у сфері запобігання корупції, відповідальність за наслідками вчинення корупційних дій, зокрема стягнення в дохід держави незаконно набутих активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

У відповідному контексті варто зауважити, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро і Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 р. № 198-VIII вперше у національному законодавстві запроваджено інститут «визнання необґрунтованими активів та їх витребування» поза кримінальним судочинством (ст. 233-1–233-3 глави 9 розділ III ЦПК України). Інститут визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави набув сучасного категоріального визначення та регламентації процесуальної форми розгляду і вирішення відповідних справ у порядку цивільного судочинства шляхом внесення змін до ЦПК України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 31 жовтня 2019 р. № 263-IX.

У свою чергу, внесення змін до ст. 1032 ЦК України щодо встановлення можливості Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, бути установником управління у випадках, встановлених законом, проведення оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства України ставить перед цивілістичною наукою нагальність вирішення низки питань щодо визначення особливостей цивільних правовідносин з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів, які недостатньо вирішені в доктрині приватного права, з розробкою пропозицій щодо удосконалення правового регулювання цих відносин.

Рівень виконання здобувачем поставленого наукового завдання.

В.О. Савулій при проведенні відповідного дисертаційного дослідження поставив перед собою мету та сформував для досягнення цієї мети комплекс завдань, а саме: дослідження генезису правового регулювання відносин з

управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів; визначення правової природи правовідносин з визнання необґрунтованими активів та з управління арештованими активами; розкриття цивільно-правових аспектів прийняття в управління активів Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, та їх зберігання; визначення цивільних прав та обов'язків власників активів, управління якими здійснює Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; визначення поняття, правової характеристики, сторін договору управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів; виокремлення істотних умов договору управління арештованими активами, особливостей укладення та припинення цього договору.

Проведений аналіз дисертаційного дослідження, зроблених висновків і рекомендацій за рецензованою дисертацією, надає підстави констатувати, що мету дисертаційного дослідження досягнуто і поставлені завдання здобувачем ступеня доктора філософії виконано повністю.

Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Досягненню поставленої дослідницької мети сприяло системне застосування автором методології, представленої достатнім арсеналом загальнонаукових і спеціально-правових методів наукового пізнання.

Серед застосованих автором дисертаційної роботи методів наукового пізнання варто виокремити: *діалектичний та історично-правовий методи дослідження*, які надали можливість дослідити генезис правового регулювання відносин з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів; *системно-структурний метод*, який використовувався для визначення видів активів, щодо яких укладається договір управління арештованими активами; *формально-логічний метод дослідження* – для

визначення основних правових категорій та поняття щодо управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів; *метод індукції та дедукції* – для виокремлення загальних та спеціальних підстав припинення договору управління арештованими активами; *порівняльно-правовий метод дослідження* – для аналізу законодавства України та іноземних держав щодо стягнення необґрунтованих активів у дохід держави.

Використання методології наукової діяльності дозволило здобувачеві наукового ступеня доктора філософії належним чином обґрунтувати положення наукової новизни, а також сформулювати висновки, практичні пропозиції та конкретні рекомендації у контексті застосування положень цивільного законодавства України у досліджуваній сфері, а також сприяло виробленню концептів його удосконалення.

У свою чергу, оволодіння В. О. Савулієм методологією наукової діяльності дає підстави додатково констатувати набуття ним кваліфікаційних компетентностей, необхідних для здобуття ступеня доктора філософії.

Ступінь новизни представлених теоретичних результатів проведеного здобувачем дослідження та їх наукової обґрунтованості.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження визначається комплексним характером сформульованих положень, які виконані на підставі належного рівня теоретичного і практичного узагальнення та є комплексним дослідженням цивільних правовідносин з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які відповідають необхідному рівню наукової новизни і є достовірними.

Зокрема, уперше запропоновано визначити як конкуренцію правових норм-правових презумпцій стан врегулювання відносин, коли цивільним законодавством України презюмується правомірність набуття активів у

власність, якщо необґрунтованість активів, які перебувають у власності, не встановлено судом, а цивільним процесуальним законодавством України встановлюється презумпція необґрунтованості активів.

Запропоновано з урахуванням позитивного італійського досвіду соціального використання конфіскованого майна внести відповідні зміни до чинного законодавства в аспекті використання арештованих активів, передбачивши можливість АРМА бути учасником проєктів публічно-приватного партнерства, спрямованих на задоволення соціальних потреб населення.

Доведено, що у сфері управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів, можна виокремити комплекс різноманітних відносин, який складається з публічно-правових відносин, комплексних правовідносин та приватноправових відносин. Публічно-правовими є відносини, які виникають з приводу накладення арешту на майно в кримінальному провадженні. Комплексними правовідносинами є такі, які виникають у процесі реалізації повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції щодо виявлення ознак необґрунтованості активів, реалізації повноважень Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або у визначених законом випадках – Офісу Генерального прокурора щодо звернення до суду з позовом про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; вони включають як публічно-правові, так і приватноправові відносини. Приватноправовими відносинами з управління арештованими активами є цивільні правовідносини з моменту прийняття АРМА в управління таких активів.

Варто погодитися з дисертантом щодо доцільності виокремлення «управління активами в широкому розумінні» як діяльності АРМА із володіння, користування та/або розпорядження активами, тобто забезпечення збереження активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, та їх економічної вартості або реалізація таких активів чи передача їх в

управління відповідно до Закону про Національне агентство № 772-VIII, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні, як це визначено на рівні Закону про Національне агентство № 772-VIII, та «управління активами у вузькому розумінні», як ті фактичні та юридичні дії, що вчиняються управителем, з яким АРМА як установник управління уклала договір про управління арештованими активами.

Доведено недоцільність встановлення договором управління арештованими активами виникнення в управителя права довірчої власності на отримане в управління майно, зважаючи на те, що АРМА як юридична особа публічного права здійснює діяльність з управління активами в інтересах держави, в публічних інтересах.

Вбачаються обґрунтованими та мають практичне значення положення щодо необхідності внесення змін до Закону про Національне агентство № 772-VIII та передбачити, що Кабінет Міністрів України затверджує примірний договір управління активом, у якому визначаються істотні умови договору управління, зокрема предмет договору, розмір і форма плати за управління майном, порядок розрахунку та граничні розміри витрат на управління, порядок та строки перерахування доходу від управління активом, відповідальність управителя активом, страхування управителем активів відповідальності перед третіми особами, підстави припинення договору управління активом; права та обов'язки сторін; інші умови».

Вбачаються достатньо слушними положення наукової новизни, що застосування конструкції недійсності правочину в справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави є недоцільним, оскільки це ускладнює процедуру доказування набуття активів з використанням незаконних джерел доходів і не враховує, що активи можуть набуватися у власність не тільки шляхом укладення правочинів, а й шляхом їх створення.

Науковий інтерес становить положення наукової новизни «набули подальший розвиток» – підходи щодо співвідношення таких правових

категорій, як «стягнення необґрунтованих активів у дохід держави» і «цивільна конфіскація». Прихильники першого підходу вважають, що не можна ототожнювати правові конструкції «стягнення необґрунтованих активів у дохід держави» і «цивільна конфіскація»; прихильники другого підходу вважають, що можна ототожнювати правові конструкції «стягнення необґрунтованих активів у дохід держави» і «цивільна конфіскація»; третій підхід полягає в тому, що визнання необґрунтованими активів можна віднести до майнових законних конфіскаційних санкцій та правовідновлювальних заходів суспільних інтересів, які застосовуються органами державної влади, що спрямовано на захист публічних інтересів.

Не висвітлюючи ретельно всі проаналізовані положення наукової новизни дисертаційного дослідження В. О. Савулія, можна констатувати, що ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, відповідає рівням наукової новизни «вперше», «удосконалено», «набули подальшого розвитку».

За наслідками проведеного наукового пошуку автором дисертаційної роботи вироблено науково-обґрунтовані висновки, рекомендації та пропозиції, спрямовані на удосконалення цивільного законодавства України та спеціального національного законодавства у сфері управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів. Висновки та пропозиції за результатами дисертаційного дослідження відповідають темі дисертації, сформовані на належному науково-теоретичному рівні та становлять науковий і практичний інтерес.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності.

За своїм змістом дисертаційна робота В. О. Савулія свідчить, що здобувач ступеня доктора філософії набув тих навичок та компетентностей, що визначені Стандартом вищої освіти зі спеціальності 081 Право для третього

(освітньо-наукового) рівня вищої освіти та напрямам досліджень відповідно до освітньо-наукової програми Право.

Дисертація вирізняється належним чином обґрунтованими науковими положеннями та висновками. Вони стосуються усіх аспектів проблематики дисертації. Дисертація має теоретичне і практичне значення в сучасних умовах європейської інтеграції. Наукові розробки відповідного дисертаційного дослідження можуть бути використані у подальшому при виробленні наукових концептів у цивілістичній доктрині та є важливими для правозастосовної практики. Положення, пропозиції та висновки дисертаційної роботи сформульовані за результатами аналізу достатньої кількості теоретичних джерел та емпіричного матеріалу.

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про наявність особистого внеску здобувача у науковий напрям розвитку тематики цивільних правовідносин з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів.

За результатами рецензування дисертації та опублікованих праць не виявлено ознак порушення вимог академічної доброчесності. У тексті дисертації автором викладено зміст власних досліджень. У випадках використання в тексті роботи наукових результатів, ідей, думок і матеріалів інших авторів, здійснено належним чином оформлені посилання на їх публікації з дотриманням вимоги законодавства про захист авторського права, надано достовірну інформацію про власні результати наукової діяльності.

Зазначене дає підстави констатувати, що дана дисертація виконана на належному науково-теоретичному та методологічному рівнях, достатньою мірою наповнена елементами наукової новизни та є самостійним, творчим дослідженням. В роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату чи інших проявів академічної недоброчесності.

Мова та стиль викладення результатів. Дисертаційна робота написана українською мовою офіційно-діловим стилем мовлення.

Дисертантом використано загальноприйняту правничу термінологію. Аналіз дисертаційного дослідження свідчить, що всі розділи дисертаційного дослідження пов'язані між собою і є логічним продовженням попередніх теоретичних висновків, узагальнень та пропозицій автора. Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 31 травня 2019 р. № 759).

Практичне значення одержаних результатів.

Сформульовані та викладені у дисертації положення, узагальнення, висновки та пропозиції можуть бути використані у: нормотворчій діяльності – у процесі удосконалення правового регулювання цивільних відносин з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів; правозастосовній діяльності – при вирішенні спорів щодо захисту прав учасників правовідносин з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів; науково-дослідній діяльності – у подальших наукових дослідженнях проблем приватного права у сфері управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів; освітньому процесі – у викладанні навчальної дисципліни «Цивільне право України», спецкурсів з проблем зобов'язального та договірної права, а також під час підготовки підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій.

Повнота викладу положень дисертації в опублікованих працях.

Основні положення та висновки, які сформульовані у дисертації В. О. Савулія, відображені у восьми наукових публікаціях, з яких чотири наукові статті, опубліковані у виданнях, включених МОН України до переліку фахових видань з юридичних наук, четверо тез наукових доповідей, оприлюднені на науково-практичних конференціях.

Аналіз опублікованих дисертантом статей і тез доповідей на наукових заходах дозволяє дійти висновку про належну повноту викладу наукових

положень, висновків і рекомендацій, наведених у дисертаційному дослідженні.

Емпірична база дослідження складає результати вивчення та узагальнення матеріалів судової практики, зокрема висновків, викладених у рішеннях Європейського суду з прав людини, а також постановах Верховного Суду, Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, що містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Загалом, позитивно оцінюючи зміст дисертації Савулія Віктора Олександровича на тему «Цивільні правовідносини з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів» та відзначивши її відповідність вимогам до робіт, що подаються на здобуття ступеня доктора філософії щодо необхідного теоретичного рівня, ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, їх достовірності та наукової новизни, практичної значущості, уявляється за доцільне наголосити на окремі положення, які є дискусійними та потребують додаткової аргументації автора, а саме:

1. У пункті наукової новизни *«уперше»* автором запропоновано *«визначити як конкуренцію правових норм – правових презумпцій стан врегулювання відносин, коли цивільним законодавством України презюмується правомірність набуття активів у власність, якщо необґрунтованість активів, які перебувають у власності, не встановлено судом, а цивільним процесуальним законодавством України встановлюється презумпція необґрунтованості активів»*. Указане положення має дискусійний характер, виходячи із таких міркувань. Презумпція правомірності набуття права власності визначається положеннями ч. 2 ст. 328 ЦК України, відповідно до якої *«право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності чи необґрунтованість активів, які перебувають у власності, не встановлені судом»*, і впливає із конституційних норм непорушності (абсолютності)

права власності (ст. 41 Конституції України). Указана презумпція є матеріально-правовою, поширюється на правовідносини, які виникають поза судом провадженням та визначають вихідний правовий статус особи (власника). Презумпція необґрунтованості активів, є непрямою процесуальною презумпцією – презумпцією доказування, яка виводиться зі змісту положень ч. 2 ст. 81 ЦПК України. Сутність указаної процесуальної презумпції полягає у реалізації принципу процесуальної економії, яка поширюється на правовідносини у межах судового провадження і, на кшталт іншим положенням ч. 2–4 ЦПК України слугує перерозподілу обов’язків доказування (тягаря доказування) між учасниками справи (сторонами) у цивільному судочинстві. Застосування такої презумпції можливе за одночасного існування таких умов: 1) наявність визначеної ч. 2 ст. 290 ЦПК України між вартістю таких активів та законними доходами особи, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) визнання судом достатньої доведеності таких фактів на підставі поданих позивачем доказів. У даному випадку не можна стверджувати про «конкуренцію норм», під якою у класичному визначенні розуміють вади правового регулювання, які полягають у неузгодженості (або взаємного виключення) норм права, які регулюють одні суспільні відносини, виходячи із відмінностей предмета правового регулювання і функцій наведених презумпцій. Презумпція необґрунтованості активів є презумпцією доказування, тимчасово обмежує дію презумпції правомірності набуття права власності, а не виключає (нівелює) правомірність набуття права власності.

2. У положеннях наукової новизни «удосконалено» автором надано визначення договору управління арештованими активами, а саме: *«за договором управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, одна сторона (установник управління – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів) передає другій*

стороні (управителеві) на певний строк активи в управління, а управитель зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління активами в інтересах держави на умовах ефективності, а також збереження (за можливості – збільшення) їхньої економічної вартості». У цілому підтримуючи надане авторське визначення договору управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (далі – договір управління активами), дискусійним є положення щодо «управління активами в інтересах держави», оскільки у випадку накладення арешту на такі активи не відбувається їх перехід у власність держави. У відповідному контексті можна вести мову про пред'явлення позову в інтересах держави у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. Що стосується договору управління активами доцільно стверджувати про поєднання публічного та приватного інтересу.

Водночас, указані вище зауваження, надані за наслідками рецензування даної дисертаційної роботи, істотно не впливають на її теоретичне і практичне значення, а здебільшого спрямовані на поглиблення наукової думки.

Висновок.

Враховуючи вищевикладене, варто констатувати, що дисертаційна робота Савулія Віктора Олександровича на тему «Цивільні правовідносини з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів» є самостійною кваліфікаційною науковою роботою, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які виконують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для галузі знань 08 Право, а саме становлять оригінальний внесок у розвиток цивілістичної науки у сфері управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів.

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

Ірина БОРОВСЬКА

